

Röövimine: levik, avastamine, karistuspraktika

Andri Ahven, Jako Salla, Laura-Maria Kadaksoo

Sisukord

1. Röövimiste levik
2. Kuritegude lahendamine
3. Karistuspraktika

Kriminaalpoliitika analüüs

Nr 7/2016

www.kriminaalpoliitika.ee

www.just.ee

JUSTIITSMINISTEERIUM

Eesmärk

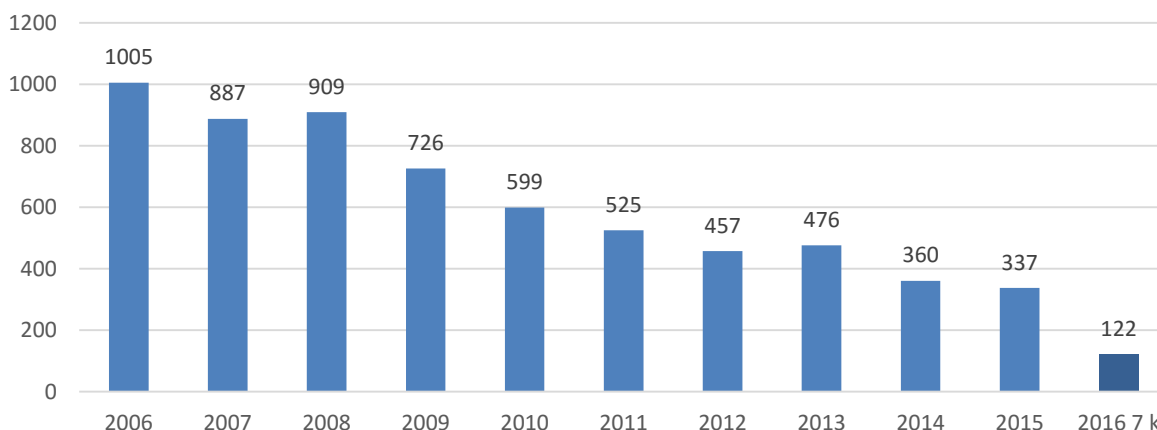
Käesolev analüüs kirjeldab andmeid röövimiste leviku ja avastamise kohta ning toob välja kohtupraktika röövimise kriminaalasjades.

Kokkuvõte

- Kümne aastaga on röövimiste arv Eestis vähenenud 66%. Võrreldes 2015. aasta esimese seitsme kuuga on röövimisi 2016. aasta samal perioodil registreeritud 39% vähem. Röövimiste arvu langust kinnitavad ka ohvriuringud.
- Võrreldes 2015. aastaga on eriti märkimisväärne olnud röövimiste arvu langus Tallinnas, kus röövimisi oli 54% vähem.
- Kõige enam röövimisi (2/3 juhtumitest) pannakse toime tänaval või muus avalikus kohas (pargid, bussipeatused jne).
- Röövimiste arvu vähenemise põhjused on ilmselt eelkõige keskkondlikud, olles seotud muutustega sularahakasutamise vähenemises, röövitavate asjade vähenenud potentsiaalses järelturuväärtuses ning muutustega noorte arvus ning elustiilis.
- Röövimiste lahendamise määr kohtueelses menetluses on 2014. aastal registreeritud juhtumite näitel 44%.
- Röövimiste karistusemäärad on karistusseadustiku kontekstis (näiteks vägistamise kuriteoga võrreldes) kõrged, esimese löike puhul on karistuse alammäär 2 ning teise löike puhul 3 aastat vangistust.
- Analüüsitud perioodil röövimises süüdimõistetutest 96% olid mehed ja 4% naised. 24% juhtudest mõisteti süüdi alaealisena kuriteo toime pannud isik.
- Peaaegu pooled süüdimõistetud said karistuseks reaalse vangistuse, samas enamikule süüdimõistetutest mõisteti karistus, mis vastab seaduses toodud miinimummäärale. Kohtute vahel olulisi erinevusi karistuspraktikas ei ilmnenu.
- Reaalse vangistuse suur osakaal on seotud kõrgete karistuse alammääradega, mis muudavad reaalse vangistuse alternatiivide kasutamise sageli võimatuks.

1. Röövimiste levik

Röövimiste arv Eestis on viimase kümnendiga kiirelt vähenenud. Kui 2006. aastal registreeriti Eestis üle tuhande röövimise, siis 2015. aastal oli registreeritud röövimisi 337. Seega vähenes 10 aastaga röövimiste registreerimine 66%.

Joonis 1. Registreeritud röövimiste arv aasta jooksul 2006-2015 ning 7 kuu jooksul 2016

Röövimiste arvu langust kinnitavad ka ohvriuuringud. Kui 1994. aastal langes röövimise ohvriks enda sõnul 3,4% Eesti elanikest ja 2008. aastal 2,1%¹, siis 2015. aastal oli Justiitsministeeriumi tellitud küsitluse järgi 1,4%.² Uuringud on näidanud, et suurem tõenäosus röövimise ohvriks langeda on pigem noorematel, meessoost ning emakeelena vene keelt rääkivatel inimestel, röövimise ohvrite arv on läbi aegade suhteliselt kõige suurem olnud Ida-Virumaal.

Kuna röövimiste arv on järsult vähenenud ka 2016. aastal, on järgnevalt analüüsitud 2015. ja 2016. aasta seitsmel esimesel kuul toimepandud ja registreeritud röövimisi.

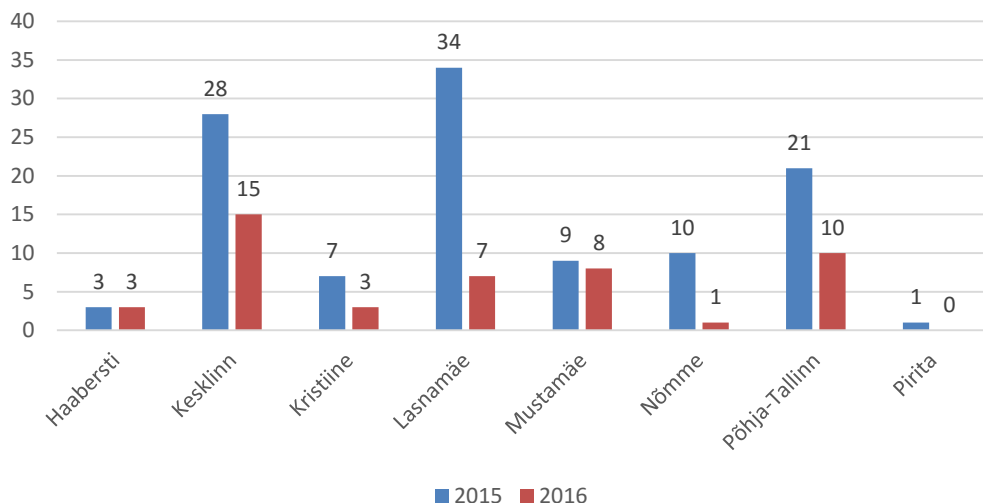
Kui 2015. aasta seitsmel esimesel kuul registreeriti 201 röövimist, siis 2016. aastal oli sama näitaja 122. Seega on registreeritud röövimiste arv võrreldes eelmise aastaga vähenenud 39%.

Röövimistest ligi pooled (45%) on käesoleval aastal registreeritud Harjumaal, kolmandik (33%) on registreeritud Ida-Virumaal ning ülejäänud mujal Eestis (22%). Võrreldes 2015. aastaga on röövimiste arv langenud kõikjal Eestis, kuid kõige suurem on langus olnud Harjumaal, kus registreeritud juhtumite arv on 7 kuuga vähenenud 118lt 55ni (-53%). Ida-Virumaal vähenes registreeritud juhtumite arv 45-lt 40ni ning Tartumaal 15lt 9ni.

Harjumaal toime pandud juhtumitest pandi valdav enamik (96%) toime Tallinnas. Kõige suurem muutus on toimunud Lasnamäe linnaosas, kus 2016. aastal registreeriti 27 kuritegu vähem kui aasta varem. Röövimiste arv vähenes või jäi samaks ka teistes linnaosades.

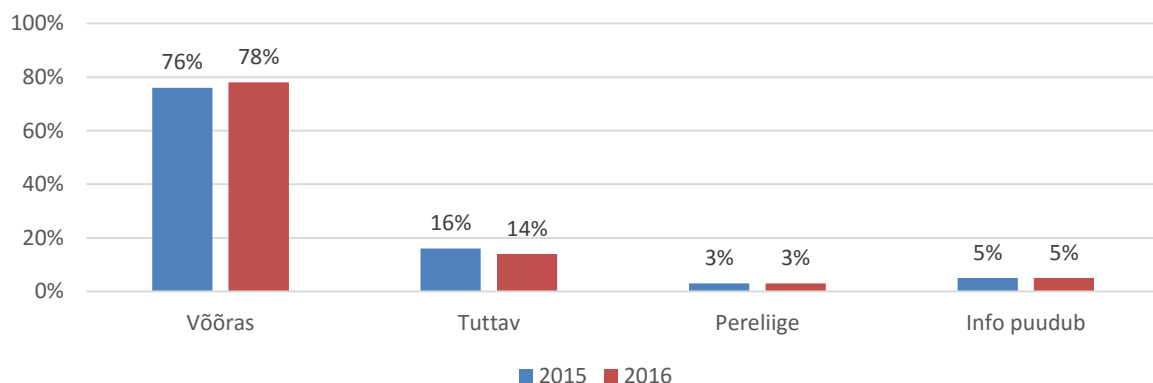
¹ Vt Kuriteoohvrite uuring 2009, lk 37-39: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuriteoohvrite-uuring-2009>

² Usalduspiirid 0,7 kuni 2,1%.

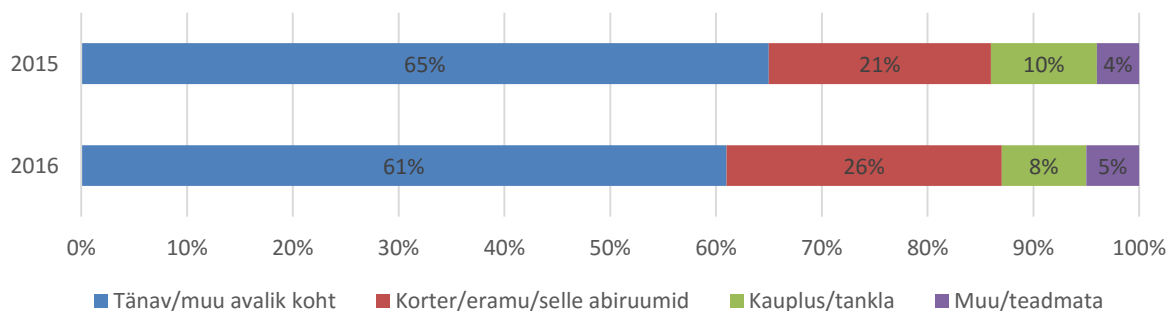
Joonis 2. Registreeritud episoodide arv Tallinnas

Mittetäielikel andmetel panevad enamiku röövimistest toime isikud, kellel ohvriga seost ei ole. Ligikaudu 15%-l röövimistest on ohver ja kurjategija tuttavad. Pereliikmete vastu on suunatud 3% röövimistest. Kahe aasta lõikes need näitajad oluliselt ei erine.

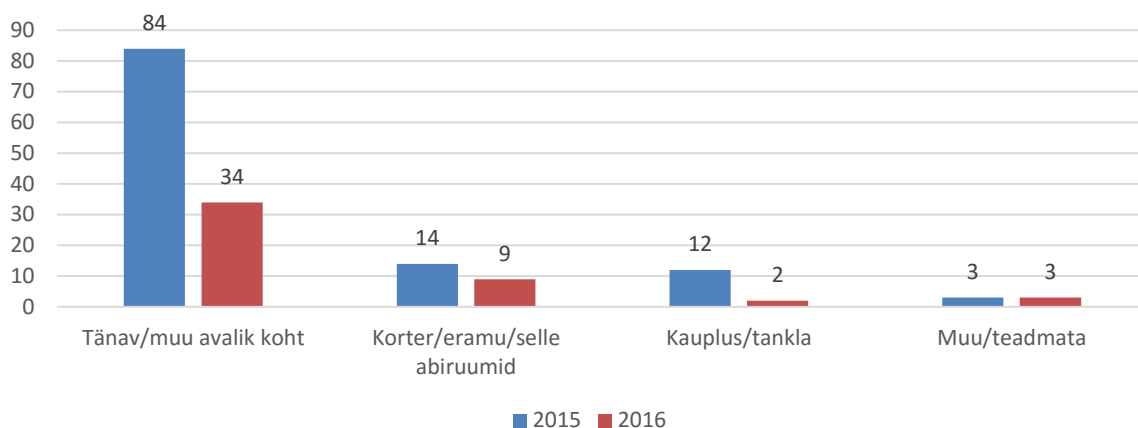
Joonis 3. Kurjategija ja ohvri vaheline seos

Kõige enam röövimisi (2/3 juhtumitest) pannakse toime tänaval või muus avalikus kohas (pargid, bussipeatused jne). Nende juhtumite arv on ka võrreldes 2015. aastaga kõige enam vähenenud.

Joonis 4. Röövimiste toimepanemise koht

Tallinna linnas, kus registreeritud episoodide arv vähenes kahe aasta võrdluses kõige rohkem, on röövimiste arvu langus toimunud ka just tänaval ja muudes avalikes kohtades toimepandud röövide arvelt – 2016. aastal registreeriti nendes kohtades 50 kuritegu vähem kui 2015. aastal.

Joonis 5. Röövimise toimepanemise koht Tallinnas

Miks on röövimiste arv vähenenud?

Röövimiste arvu vähenemist on läbi aastaste ilmselt mõjutanud eelkõige keskkondlikud tegurid.

Esiteks on vähenenud sularaha kasutamine, seda ei kanna sageli üldse või suuremates summates kaasas ka potentsiaalsed ohvrid – see kehtib nii kohalike elanike kui ka turistide suhtes. Seega näiteks rahakoti röövimise korral on täna märksa suurem risk loodetud tulu mitte saada kui varem.

Teiseks, kui 5-10 aasta eest rööviti sageli elektroonikat või muid väärisesemeid (arvutid, mobiiltelefonid), kuna nende puhul oli järelturul kõrge väärtus võrreldes nõueti hindadega, siis praeguseks on tegu massitarbekaupadega, mida on võimalik omandada lihtsalt ning piisavalt erinevates hinnakategooriates ka legaalselt. Seega on potentsiaalsete röövitavate esemete realiseerimine raskem ning illegaalselt järelturult teenitav võimalik kasu väike. Näiteks nutiseadmete puhul on viimastel aastatel märksa levinumaks saanud kelmused, kus interneti teel petetakse nii uusi kui kasutatud seadmeid välja nii eraisikutelt kui ka firmadelt.

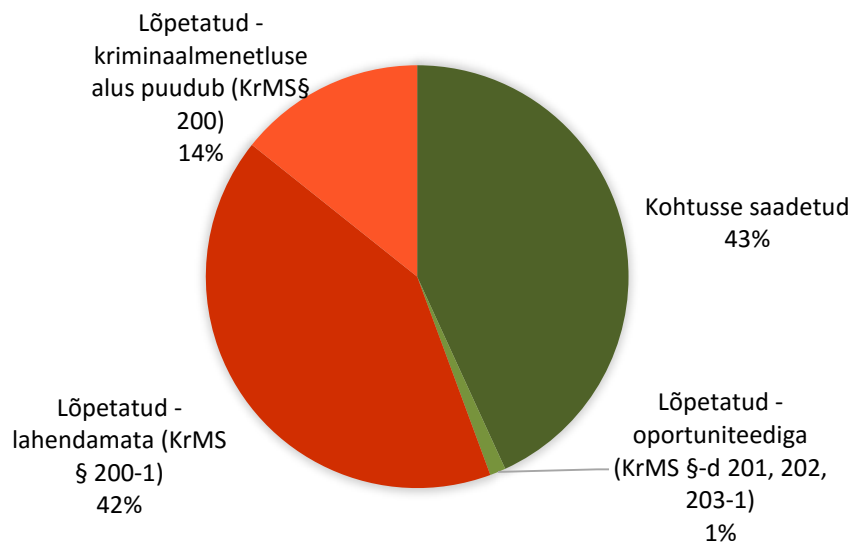
Kolmandaks röövimiste arvu vähenemise teguriks võib olla alaealiste arvu üldine vähenemine ning muutused noorte elustiilis. Alaealised panevad röövimisi enamasti toime grupis, need on tihti impulsiivsed teod ning pole informeeritud sellest kui raske teoga on potentsiaalse karistuse näol tegu (näiteks kehalise väärkohtlemise või poevargusega võrreldes). Ka noorte puhul mõjutavad röövimiste toimepanemist eeltoodud keskkondlikud tegurid, samas on nende puhul oluline tähelepanu pöörata ka muutustele elustiilis.

Noori puudutavad uuringud on näidanud, et noored viibivad võrreldes varasemaga vähem aega väljas ning vähenenud on ka noortekampade levik. See vähendab omakorda igavusest ja enese teiste ees tõestamise vajadusest tulenevat hälbivat käitumist. Kahtlemata on elektroonikal ning mobiilsetel seadmetel omad ohud, mis väljenduvad ka näiteks küberkiusamine jm internetisüütegude kasvus, kuid alaealiste poolt toime pandud röövimiste arvu vähenemisele on muutused elustiilis hästi mõjunud. Samalaadsed tegurid selgitavad ilmselt olulisel määral noorte puhul ka teiste süütegude, eelkõige avaliku korra rikkumiste arvu vähenemist viimasel aastakümnel.

2. Kuritegude lahendamine

Selleks, et hinnata kuritegude lahendamist röövimiste puhul, võeti 2014. aastal registreeritud röövimiste andmed ning vaadati, kuhu olid nende suhtes alustatud menetlused jõudnud 16.08.2016 seisuga.

Selgus, et 341st juhtumist 11 puhul (3%) veel menetlus kestis, ülejäänute puhul oli jõutud kohtueelse menetluse lõpuni, mis tähendab, et andmed on piisavalt täielikud, et kuritegude lahendamise kohta infot anda. Aasta jooksul peale menetluse alustamist jõudis kohtueelse menetluse lõpliku menetlusotsuseni (kohtusse saatmise või lõpetamiseni) 86% ehk valdav enamus röövimiste kriminaalasjadest.

Joonis 6. Lõplike menetlusotsuste jaotus 2014. aastal registreeritud röövimiste osas

2014. aastal röövimisena registreeritud ja lõpliku menetlusotsuseni jõudnud röövimistest lahendasid kohtueelsed menetlejad 44%. 42% kuritegude menetlus lõpetati, kuna toimepanijat ei suudetud tuvastada ning 14% puhul lõpetati menetlus kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu. Kohtusse saadeti 43% röövimise kuritegudest ning üksikutel juhtudel lõpetati menetlus oportuuniteediga.

Menetlusliikidest domineeris kokkuleppemenetlus (51%), järgnesid lühimenetlus (35%) ja üldmenetlus (13%). Üks isik saadeti kohtusse psühhiaatrilise sundravi menetluses (KrMS § 398).

3. Karistuspraktika

Karistuspraktika hindamiseks röövimiste puhul on järgnevalt analüüsitud on KarS § 200 sisaldavaid kohtuotsuseid, mis jõustusid perioodil 20.11.2015 kuni 28.06.2016.

Analüüsis arvestatud Riigikohtu ja ringkonnakohtute lahendid jõustasid enamikel juhtudel maakohu otsused või muutsid neid osas, mis ei puudutanud KarS § 200 eest mõistetud karistust, mistõttu on nende lahendite puhul arvestatud maakohu otsustega. Ühel juhul muutis ringkonnakohus maakohu otsuse täies ulatuses.

Liitkaristuste puhul on arvestatud vaid KarS § 200 nimetatud kuriteo eest mõistetud karistust.

KarS § 200. Röövimine

(1) Võõra vallasasja äravõtmise eest selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, kui see on toime pandud vägivaldaga, –

karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui:

1) teo objektiks on tulirelv, laskemoon, lõhkeaine või kiirgusallikas;

2) teo objektiks on narkootiline või psühhotroopne aine või nende lähteaine;

3) teo objektiks on suure teadusliku, kultuuri- või ajalooäärtusega ese;

4) see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud röövimise või tapmise seoses röövimisega või muul omakasu motiivil või väljapressimisega;

5) see on toime pandud raske tervisekahjustuse tekitamisega;

6) see on toime pandud suures ulatuses;

7) see on toime pandud grupi poolt;

8) see on toime pandud relva või relvana kasutatava muu esemega või sellega ähvardades;

9) see on toime pandud sissetungimisega –

karistatakse kolme- kuni viieteistaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Võrreldes mitmete teiste riikidega on karistumäärad Eestis röövimise puhul kõrgemad. Eestis KarS § 200 lõikele 1 lähedaste kuritegude eest saab näiteks Soomes³ mõista karistuse neljast kuust kuni kuue aastani, Saksamaal⁴ ja Austrias kuuest kuust viie aastani. Lätis⁵ ja Leedus⁶ kergemate röövimiste puhul karistuse alammäära määratud ei ole. Lõikele 2 lähedaste röövimiste korral võib Soomes ja Leedus karistada 2 kuni 10 aastase vangistusega, Austrias aga sõltuvalt asjaoludest 1 või 5 kuni 15 aastase vangistusega.

Süüdimõistetud isikud

Röövimises süüdi mõistetud isikute arv analüüsitud lahendites oli 97. Harju maakohus (MK) mõisteti süüdi 54, Viru MK-s 26, Pärnu MK-s 8 ja Tartu MK-s 8 isikut. Viru MK on ühte isikut analüüsitud perioodil KarS § 200 eest karistanud kahel korral. Ringkonnakohus muutis maakohu otsuse täies osas ühe isiku suhtes.

³ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

⁴ <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html>

⁵ <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>

⁶ http://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150

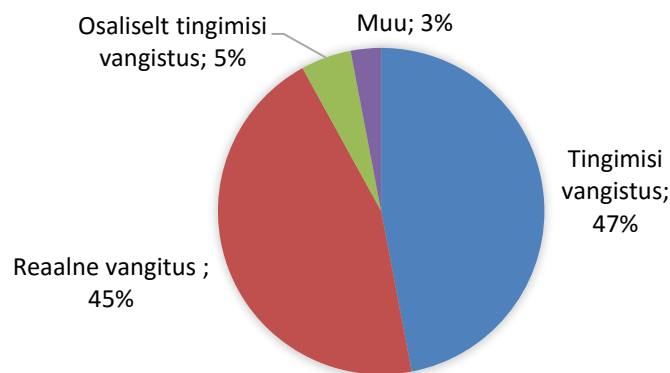
Süüdimõistetutest 96% olid mehed ja 4% naised. 24% juhtudest mõisteti süüdi alaealistena kuriteo toime pannud isik. Alaealiste osakaal röövimiste toimepanijate hulgas on suurem kui teiste levinumate kuritegude puhul.

Menetlusliigi valik

49% analüüsitud lahenditest menetleti kokkuleppemenetluses, 43% lühimenetluses ja 8% üldmenetluses. Kui kõikides teisteks maakohtutes sõlmitakse kõige enam kokkuleppeid, siis Harju maakohtus menetletakse enim asju lühimenetluses.

Karistused

47%-l juhtudest mõisteti isikule tingimisi vangistus. Osaliselt tingimisi vangistust kohaldati 5%-l juhtudest ja reaalselt vangistus mõisteti 45%-l juhtudest. Kahel korral asendati vangistus ÜKT-ga ning ühel juhul allutati alaealine toimepanija KarS § 87 lg 2 alusel käitumiskontrollile. Reaalse karistuse osakaal oli võrreldes teiste maakohtutega mõnevõrra madalam Viru maakohtu otsustes (40%).

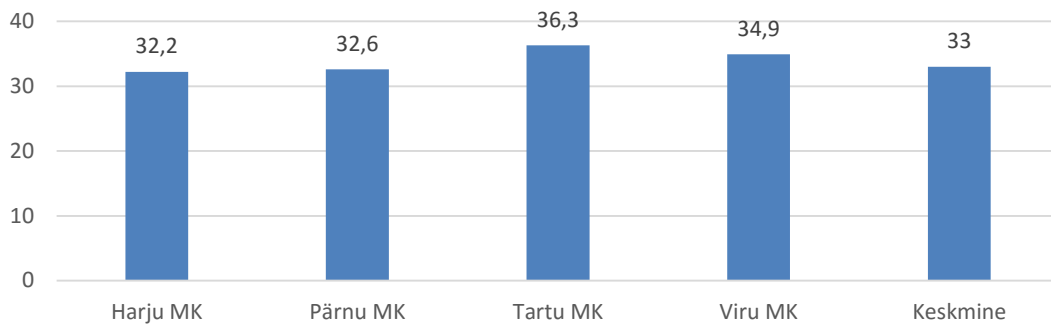
Joonis 7. Kohaldatud karistused

Reaalse vanglakaristuse suurt osakaalu seletab osaliselt asjaolu, et see mõisteti tihti liitkaristusena ja süüdimõistetud isik oli pea kõikidel juhtudel varasemalt kriminaalkorras karistatud.

Keskmine vangistuse pikkus oli 33 kuud (2,75 aastat)⁷. Teistest veidi madalam oli see Pärnu MK otsustes ja veidi pikem Tartu MK otsustes.

Kahel korral kergendati KarS § 60 alusel karistust ja mõisteti vangistuse pikkuseks 12 kuud, mis on lühem kui KarS § 200 eest ette nähtud minimaalne karistus kaks aastat.

⁷ Lühimenetlus puhul on käesolevas analüüsis arvestatud 1/3 võrra vähendatud karistusi.

Joonis 8. Keskmine vangistuse pikkus kuudes

80% juhtudest esines toimepandud röövimises mõni KarS § 200 lõikes 2 nimetatud kvalifikatsioon: kõige sagedamini oli tegu korduvuse või grupis toime pandud teoga. 62% röövimistest pandi toime grupis.

Karistuse liigi valikul ei erine KarS § 200 lg 1 ja lg 2 alusel mõistetud karistused üksteisest oluliselt, kuid lõike 1 rikkumiste puhul oli keskmine karistuse pikkus märksa lühem (25 kuud) kui lõike 2 rikkumiste puhul (35 kuud), lühimenetlusest tulenevat karistuse lühendamist arvestamata oli lõike 2 rikkumiste korral karistusaja keskmine pikkus 39 kuud.

Karistusandmeid kogumis hinnates saab öelda, et 61st lõike 2 kuriteo eest karistatust 40 isikule (66%) mõistis kohus minimaalse või sellest madalama (arvestades KarS § 60 alusel alla karistumäära mõistetud karistusi) võimaliku karistuse ehk 3 või vähem aastat vangistust⁸. Sedavõrd suur miinimummääraga karistuste osakaal on teiste kuritegude karistuspraktikaga võrreldes erakordne. Röövimiste karistumäärasid pole muudetud karistusseadustiku kehtivusaja algusest alates, mil röövimiste tase ja ohtlikkus olid märksa kõrgemad ning kõrge karistumääraga sooviti saavutada röövimise toimepanemist heidutavat mõju. Näiteks on tänaseks röövimiste puhul karistumäär (lõike 1 osas) oluliselt kõrgem vägistamisest, mille tagajärjed on sageli raskemad kui röövimiste puhul.

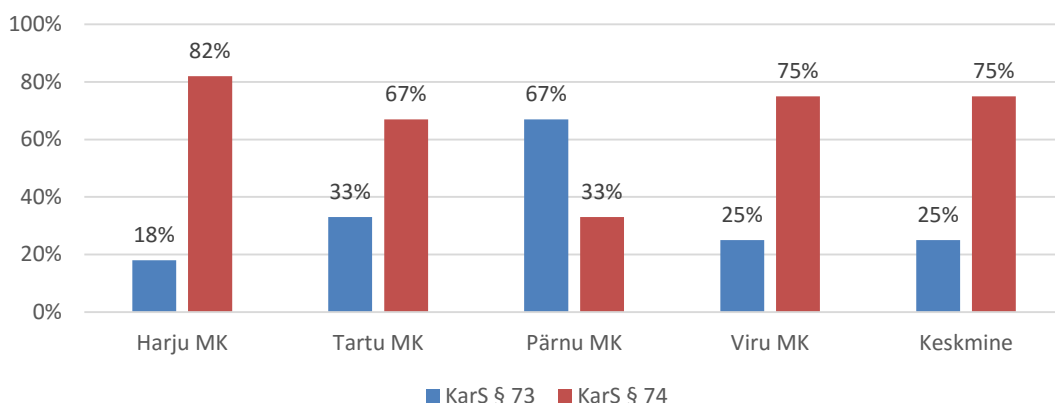
Miinimumkaristuse mõistmine röövimise puhul on ilmselt seotud ka sooviga vältida vähemalt esmakordselt karistatavate isikute puhul reaalselt vangistust. Röövimise puhul pole võimalik kasutada rahalist karistust ega oportuniteti (KrMS § 202, 203-1). Käitumiskontrolli (KarS § 74) saab riigikohtu praktikast lähtuvalt kasutada vaid kuni 3-aastase karistuse puhul⁹, mis KarS § 200 lg 2 röövimise korral tähendabki miinimummäära. Üldkasuliku töö kohaldamise võimalust vangistuse asemel piirab sageli tingimus, mille kohaselt saab seda rakendada kuni 2-aastase vangistusega karistatute puhul.

Tingimisi vangistus

Tingimisi vangistus määrati 75% juhtudest KarS § 74 ning 25% juhtudest KarS § 73 alusel. Kui lõike 1 rikkumiste korral eelistati käitumiskontrolliga tingimisi karistust (KarS § 74) 60% juhtudest, siis lõike 2 rikkumiste korral kasutati seda 78% puhul.

⁸ Lühimenetluse puhul on siinkohal arvestatud 24 kuulisi karistusi, mis vastavad miinimummäärale.

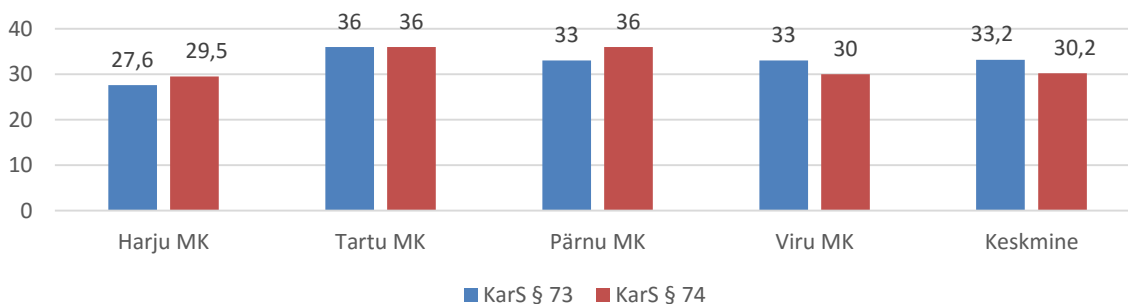
⁹ Vt RKKKo 20.02.2007, nr 3-1-1-99-06, p 20.

Joonis 9. Tingimisi vangistuse määramine

Tingimisi vangistuse määramine KarS § 74 alusel tõi 63% juhtudest endaga kaasa ka kohustuse järgida mõnda KarS § 75 lg-s 2 nimetatud erikohustust. Enamikel juhtudel oli selliseks kohustuseks alkoholi ja narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise keeld (KarS § 75 lg 2 p 2 ja 2¹), mis viitab sellele, et röövimise toimepannud isiku puhul riskiteguriks oli uimastite või alkoholi tarvitamine ning kuriteod võisid olla toime pandud eesmärgiga saada raha uimastite või alkoholi ostmiseks.

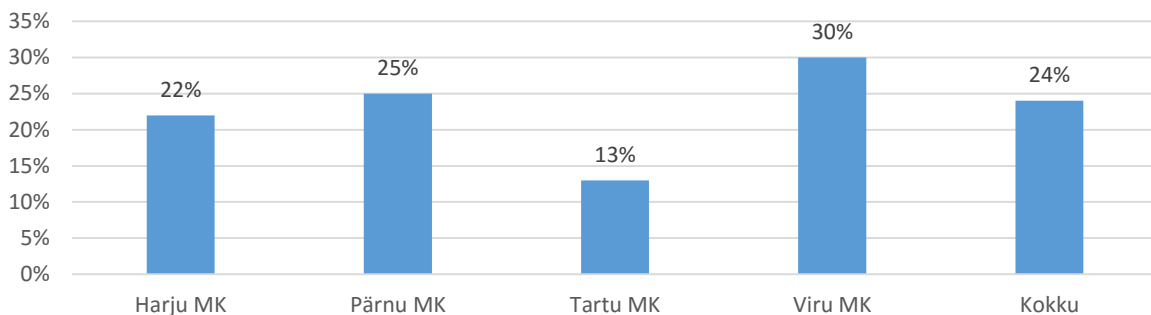
KarS § 73 alusel määratud keskmine katseaja pikkus on keskmiselt 3 kuud pikem kui KarS § 74 alusel määratud katseaeg. Kõige lühemaid katseaegu määratakse Harju MK otsustega ja kõige pikemaid Tartu MK otsustega.

Joonis 10. Katseaja pikkus tingimisi vangistuse korral

Alaealised

Süüdi mõisteti 23 isikut, kes olid röövimise toimepanemise ajal nooremad kui 18 aastased. Alaealiste poolt toime pandud röövide korral jääb silma, et 91% süüdimõistetutest on röövimise toime pannud grupis (sama näitaja täiskasvanutel 52%), 48% alaealistest olid ka varem kriminaalkorras karistatud (täiskasvanutest 75%) ja 96% süüdimõistetud alaealistest panid toime röövimise, mis vastab mõnele KarS § 200 lg-s 2 nimetatud kvalifikatsioonile (täiskasvanutest 76%) – eelkõige tingis selle teo toime panemine grupis.

Joonis 11. Alaealiste osakaal süüdimõistetud isikute seas

Alaealistele mõistetud keskmine vangistuse pikkus oli 27,9 kuud, mis on veidi madalam kui kõikide süüdimõistetute keskmine vangistuse pikkus.

78% juhtudest määrati alaealistele tingimisi vangistus. Enamikel juhtudel (83%) tehti seda KarS § 74 alusel. Keskmine katseaeg tingimisi vangistuse korral oli 29,3 kuud. Ühel juhul oli tegemist osaliselt tingimisi vangistusega ning isik pidi koheselt ära kandma 6 kuu pikkuse karistuse.

Andmed näitavad, et alaealistele määratakse käitumiskontrolli ajaks sagedamini ja enam KarS § 75 lõikes 2 toodud lisakohustusi. Lisakohustused määrati 80% juhtudest (täisealisena kuriteo toimepannutel 52%).

Ühel juhul asendati alaealisele mõistetud vangistus ÜKT-ga ning ühel juhul allutati alaealine KarS § 87 lg 2 alusel käitumiskontrollile, millega kaasnes KarS § 75 lg 2 p-s 2, 2¹ ja 4 nimetatud kohustuste järgimine, samuti kohustus jätkata osalemist pereteraapias. Reaalne vangistus mõisteti alaealistele 13% juhtudest, so kolmel korral.